

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS APSAUGOS ĮSTATYMO NR. I-2223
47 STRAIPSNIO PAKEITIMO IR ĮSTATYMO PAPILDYMO 93¹ STRAIPSNIU
IR ATLIEKŲ TVARKYMO ĮSTATYMO NR. VIII-787 2 STRAIPSNIO PAKEITIMO
IR ĮSTATYMO PAPILDYMO AŠTUNTUOJU¹² SKIRSNIU
ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Pasaulinė maisto švaistymo problema, kelianti ne tik socialines, ekonomines, bet ir aplinkosaugos problemas, vis aktualesnė ir Lietuvoje. Mūsų šalyje išmetamų maisto atliekų kiekiai, remiantis Žemės ūkio ministerijos 2021 m. užsakyta studija, siekia beveik 400 tūkst. tonų per metus ir net apie viena šeštoji šio kiekio susidaro mažmeninėje prekyboje.

Pirminė gamyba	Perdirbimas	Paskirstymas		Vartojimas		Iš viso
						
Žemės ūkis	Maisto pramonė	Didmeninė prekyba	Mažmeninė prekyba	Viešasis maitinimas	Namų ūkiai	
81 202	17 452	265	48 845	4 495	241 570	393 828

(Lentelėje pateikti maisto praradimai kiekviename Lietuvos maisto tiekimo grandinės etape iš 2021 m. Lietuvos socialinių mokslų centro Ekonomikos ir kaimo vystymo instituto įgyvendinto Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos finansuojamo mokslinio tyrimo ir taikomosios veiklos projekto „Maisto švaistymo ir maisto praradimų visoje maisto tiekimo grandinėje lygio ir priežasčių nustatymas bei rekomendacijų parengimas“ galutinės ataskaitos.)

Europos Sąjungos valstybės narės yra įsipareigojusios prisidėti prie Jungtinių Tautų dokumento „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ (toliau – Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų) 12.3 tikslo, kuriuo siekiama iki 2030 m. perpus sumažinti vienam gyventojui tenkantį pasaulio mastu iššvaistomo maisto kiekį mažmeniniu ir vartotojų lygiu, taip pat sumažinti maisto nuostolius gamybos ir tiekimo grandinėse, įskaitant nuostolius po derliaus nuėmimo.

Siekiant šio tikslo, daugelis Europos Sąjungos valstybių narių įgyvendina įvairias maisto švaistymo mažinimo priemones, pavyzdžiui, skatina prekybininkus, viešojo maitinimo įstaigas atiduoti neparduotą maistą paramos/labdaros organizacijoms.

Remiantis 2022 m. spalio 20 d. Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengta analitine apžvalga „Maisto švaistymo problemos sprendimai kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse“, Čekijoje, Prancūzijoje ir Rumunijoje galioja teisinis reguliavimas, įpareigojantis verslo subjektus dovanoti/siūlyti paramos/labdaros organizacijoms neparduotą maistą. Taip pat minėtoje analitinėje apžvalgoje yra pateikiamas Vokietijos pavyzdys, kur yra diskutuojama dėl tokio įstatyminio reguliavimo priėmimo.

Prancūzija ir Čekija, padidindamos maisto aukojimą, sugebėjo gerokai sumažinti maisto švaistymą mažmeninėje prekyboje. Tai buvo pasiekta įpareigojus bent 400 kv. metrų turinčius mažmeninės prekybos centrus atiduoti tinkamą vartojimui maistą organizacijoms, kurios jį išdalina nepasiturintiems. Čekijoje nuo tokio įstatymo priėmimo pradžios maisto aukojimas padidėjo daugiau nei 3 kartus.

Europos Komisija pateikė teisės akto projektą ir išsikėlė tikslą, kad iki 2030 m. 10 proc. būtų sumažintos maisto atliekos gamybos procese. Taip pat iki tų pačių metų numatoma 30 proc. sumažinti

tokių atliekų namų ūkiuose, prekyboje ir restoranuose. Tad atsiranda prekybos sektoriaus reguliavimas maisto švaistymo mažinimo srityje. Vidutinis europietis išmeta apie 131 kg maisto atliekų kasmet. Lietuvoje ta statistika taip pat yra didelė, netgi viršijanti ES vidurkį. Lietuvoje išmetame beveik 400 tūkst. tonų maisto produktų per metus ir vienam gyventojui per šį laiką tenka apie 141 kg iššvaistyto maisto. Todėl daugelis šalių nelaukia europinio reguliavimo, o imasi iniciatyvų jau dabar. Svarstant geriausią reguliavimo praktiką be jau aptartų Čekijos, Prancūzijos modelių, svarbu atkreipti dėmesį į neseniai priimtus Ispanijos ir Lenkijos įstatymus. Šios šalys taip pat įteisino privalomas prekybos centrų sutartis su labdaros organizacijomis, teikiančiomis maistą žmonėms, baudas prekybos centrams už tokių sutarčių neturėjimą, taip pat įstatymais numatė savanoriškus prekybos centrų maisto švaistymo mažinimo planus ir viešą deklaravimą, kiek yra išmetama ir kiek aukojama maisto bei kaip gerinami šie rodikliai. Siūlomas reguliavimas remiasi būtent Ispanijos ir Lenkijos praktika.

Parengto Lietuvos Respublikos maisto įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (toliau – Įstatymo projektas) tikslas yra, remiantis gerąja kitų Europos Sąjungos šalių praktika, sumažinti iššvaistomo maisto mastą Lietuvoje, išsaugant tinkamą vartoti, bet netinkamą parduoti maistą, bei, nuolat brangstant būtiniausių maisto produktų krepšeliui, parūpinti maisto skurde gyvenantiems asmenims. Vertinant stabiliai aukštą skurdo rizikos lygį šalyje ir milžinišką infliaciją, įpareigojimas visiems didelę rinkos galią turintiems mažmeninės maisto prekybos subjektams, nerealizuotus maisto produktus neatlygintinai pasiūlyti labdarai ir (ar) paramai yra labai praktiškas ir reikalingas sprendimas ekonominiu, o ypač socialiniu bei aplinkosaugos požiūriais.

Parengus pirminį Maisto 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto variantą ir Seimui jam pritarus po pateikimo, 2023 m. lapkričio 8 d. buvo gauta Vyriausybės išvada Nr. 851, taip pat gautos ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento pastabos. Atsižvelgiant į jas, kelis kartus buvo tobulinama siūloma Maisto švaistymo mažinimo reguliavimo koncepcija ir kartu su tobulinamu Maisto įstatymo projektu yra teikiami du lydinčios įstatymų projektai: Aplinkos apsaugos įstatymo NR. I-2223 47 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 93¹ straipsniu įstatymo projektas ir Atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 2 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo aštuntuoju¹² skirsniu įstatymo projektas. Maisto įstatymas bus koreguojamas Seimo aplinkos apsaugos komiteto posėdyje, atsižvelgiant į Vyriausybės išvadą.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Seimo nariai: Tomas Tomilinas, Aistė Gedvilienė, Romualdas Vaitkus, Ligita Girskienė, Linas Jonauskas.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu netinkamo parduoti, tačiau tinkamo vartoti maisto neatlygintinas perdavimas labdarai ir (ar) paramai yra tik rekomendacinio pobūdžio ir aprašomas Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2016 m. rugpjūčio 26 d. įsakymu Nr. B1-678 „Dėl labdarai ir paramai skirto maisto tvarkymo aprašo patvirtinimo“.

Atliekų tvarkymo įstatymo projekte siūloma įteisinti įpareigojimą, kad didelę rinkos galią turinti mažmeninės prekybos įmonė (toliau – mažmeninės prekybos įmonė) turi parengti maisto atliekų susidarymo prevencijos planą, kuriame turi būti nurodytas siektinas sumažinti mažmeninės prekybos įmonės veikloje susidarantis maisto atliekų kiekis per metus absoliučiaisiais arba santykiniais dydžiais ir numatomos priemonės šiam tikslui pasiekti, pavyzdžiui, maisto perdavimas labdarai ir (ar) paramai, maisto atliekų susidarymo prevencijos priemonės, įskaitant planuojamas rengti ar remti vartotojų elgsenos keitimo priemonės, skirtas maisto atliekų susidarymui mažinti, informavimo kampanijas, skirtas informuotumui apie maisto atliekų susidarymo prevenciją didinti, ir kitas maisto atliekų kiekį mažinančias priemones. Maisto atliekų susidarymo prevencijos planas turi būti skelbiamas mažmeninės prekybos įmonės interneto svetainėje. Mažmeninės prekybos įmonė

kasmet turi parengti maisto atliekų susidarymo prevencijos plano įgyvendinimo ataskaitą už praėjusius metus ir ją paskelbti savo interneto svetainėje iki einamųjų metų kovo 31 d.

Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimas reikalingas tam, kad būtų numatytos sankcijos už aukščiau minėto reikalavimo nesilaikymą. Vyriausybės išvadoje numatytas siūlymas, kad Atliekų tvarkymo įstatyme nustatyto reikalavimo – parengti ir paskelbti maisto atliekų susidarymo prevencijos planą ir plano įgyvendinimo ataskaitą – nevykdymas po to, kai juridinis asmuo apie pažeidimą buvo įspėtas raštu, užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio iki trijų tūkstančių eurų. Šio reikalavimo pažeidimas, padarytas pakartotinai, užtraukia baudą nuo trijų tūkstančių iki penkių tūkstančių eurų.

Maisto įstatymo projektas taip pat tobulinamas įgyvendinant Vyriausybės išvadą. Aukščiau minėtame Žemės ūkio ministerijos 2021 m. užsakytame tyrime „Maisto švaistymo ir maisto praradimų visoje maisto tiekimo grandinėje lygio ir priežasčių nustatymas bei rekomendacijų parengimas“ pateikiami duomenys, kad 97 proc. maisto produktų, gėrimų, tabako ir jo gaminių mažmeninės prekybos įmonių nurodė, kad bendradarbiauja su labdaros ir paramos fondu „Maisto bankas“ ar kitomis labdaros ir (ar) paramos organizacijomis. Tačiau šio tyrimo metu nustatyta, kad mažmeninės prekybos įmonių paaukojamas perteklinis maistas sudaro 9,7 proc. viso paaukojamo maisto. Viena iš priežasčių, lemiančių tokį nedidelį paaukojamo maisto procentą, yra ta, kad didelę rinkos galią turinčios mažmeninės prekybos įmonės ir paramos gavėjai sudaro tik savanoriškus susitarimus, kurių mastas ir galiojimo terminas (įskaitant galimybę nebepratęsti bendradarbiavimo su paramos gavėjais) paliekamas apibrėžti bendru sutarties šalių sprendimu. Siekiant ne tik išlaikyti, tačiau ir padidinti didelę rinkos galią turinčių mažmeninės prekybos įmonių paaukojamo perteklinio maisto kiekį, matytina, kad savanoriškais susitarimais paremto bendradarbiavimo nepakanka. Įstatymo projektu siūlomu teisiniu reguliavimu maisto tvarkymo subjektai visais atvejais privalėtų pasiūlyti neatlygintinai perduoti labdarai ir (ar) paramai skirtą maistą, tačiau tai neatliepia individualių atvejų, kada toks pasiūlymas neproporcingas ir neefektyvus. Tai įvertinus, Vyriausybė pasiūlė pakeisti draudimą išmesti maistą, prieš tai nepasiūlius jo paramos gavėjams, ir kaip konkrečią Įstatymo projektu numatomo įpareigojimo įgyvendinimo priemonę Maisto įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje nustatyti įpareigojimą didelę rinkos galią turinčiai mažmeninės prekybos įmonei su vienu ar keliais paramos gavėjais sudaryti sutartis, kuriose būtų apibrėžta pasiūlymo perduoti labdarai ir (ar) paramai skirtą maistą teikimo ir tokio maisto perdavimo tvarka ir sąlygos. Šių sutarčių skaičius nėra ribojamas, tai yra siekiant įvykdyti šiuo nutarimo projektu siūlomą įsipareigojimą pakaktų turėti bent vieną sutartį su paramos gavėju. Kartu Vyriausybė siūlo Maisto įstatymo 4 straipsnio 4 dalį papildyti nuostata, kad didelę rinkos galią turinčios mažmeninės prekybos įmonės gali atsisakyti teikti labdarai ir (ar) paramai skirtą maistą, atsižvelgdamos į sutartyje nurodytą minimalų tokio maisto kiekį ir galimybes užtikrinti šio maisto saugos reikalavimus, o paramos gavėjai, atsižvelgdami į labdarai ir (ar) paramai skirtą maisto poreikį ir galimybes (logistikos sąlygas, turimus išteklius ir kt.) užtikrinti labdarai ir (ar) paramai skirtą maisto saugos reikalavimus, gali atsisakyti priimti maisto tvarkymo subjekto teikiamą pasiūlymą. Vyriausybės išvadoje taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad siūlomame modelyje nėra numatyta atsakinga institucija už privalomų sutarčių sudarymo priežiūrą, todėl pasiūlyta patikslinti įstatymo projektą numatant, kad už Maisto įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje nustatytų reikalavimų laikymosi priežiūrą yra atsakinga Vyriausybės įgaliota institucija. Į šiuos ir kitus Vyriausybės nutarimo siūlomus pakeitimus tobulinant Įstatymo projektą yra atsižvelgta.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Parengtu Įstatymo projektu siūloma įpareigoti visus didelę rinkos galią turinčius maisto prekybos centrus turėti sutartis su labdaros organizacijomis dėl maisto, kuris neatitinka maisto srities ir kitų teisės aktų reikalavimų, tačiau Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus nustatyta tvarka yra saugus ir tinkamas vartoti, neatlygintino perdavimo labdaros ir (ar) paramos

gavėjams. Kartu su tuo siūloma įpareigoti prekybos centrus parengti ir paskelbti maisto atliekų susidarymo prevencijos planą ir plano įgyvendinimo ataskaitą.

Tikimasi, kad toks, kitose šalyse jau išbandytas, maisto tvarkymo subjektų įpareigojimas leis sumažinti iššvaistomo maisto mastą šalyje ir nepasiturinčių gyventojų maisto poreikio trūkumą. Taip pat mažės maisto švaistymo daroma žala mūsų aplinkai, o maisto tvarkymo subjektai sklandžiau tvarkysis su neparduotu maisto produktų asortimentu.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Priėmus Įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Įstatymo priėmimas įtakos kriminogeninei situacijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Įstatymo įgyvendinimas turės įtakos išmetamų maisto atliekų kiekio mažėjimui Lietuvoje, nes paskatins maisto tvarkymo subjektus bendradarbiauti su paramos ir (ar) labdaros gavėjais, atidžiau analizuoti vartotojų poreikius ir sklandžiau tvarkyti maisto produktų asortimentą, nelaikant produktų lentynose iki jų galiojimo pabaigos.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:

Įstatymo projektas įgyvendina Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ patvirtinto 2021–2030 m. nacionalinio pažangos plano 2 strateginį tikslą „Didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, stiprinti sveikatą ir gerinti Lietuvos demografinę padėtį“ ir 6 strateginį tikslą „Užtikrinti gerą aplinkos kokybę ir gamtos išteklių naudojimo darną, saugoti biologinę įvairovę, švelninti Lietuvos poveikį klimato kaitai ir didinti atsparumą jos poveikiui“.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Priėmus įstatymą, būtina patikslinti dabar galiojančią Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2016 m. rugpjūčio 26 d. įsakymą Nr. B1-678 „Dėl labdarai ir paramai skirto maisto tvarkymo aprašo patvirtinimo“. Nustatyti papildomos atsakomybės Administracinių nusižengimų kodekse nereikės, nes šiuo metu galiojantis straipsnis (247¹) numato atsakomybę ne tik už konkrečių taisyklių, bet ir visų susijusių teisės aktų pažeidimus.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymo projekte naujų sąvokų ir terminų nepateikiama.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymo projektas neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Maisto perdavimą labdarai ir (ar) paramai reglamentuotų dabar galiojantis Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2016 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. B1-678 „Dėl labdarai ir paramai skirto maisto tvarkymo aprašo patvirtinimo“.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Įstatymo projekto nuostatomis įgyvendinti nereikalingos papildomos biudžeto ar Europos Sąjungos paramos lėšos.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Rengiant Įstatymo projektą, gautos VŠĮ „Žiedinė ekonomika“, asociacijų „Aplinkosaugos koalicija“ ir „Vartotojų Aljansas“ ekspertinės išvados. Dėl šio Įstatymo projekto 2022 m. spalio 20 d. buvo parengta Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus analitinė apžvalga 22/94 „Maisto švaistymo problemos sprendimai kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse“. Įstatymo projektas patobulintas pagal Seimo kanceliarijos Teisės departamento ir Vyriausybės išvadas.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

Reikšminiai Įstatymo projekto žodžiai, kurių reikia jam įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*, yra „maisto švaistymas“, „vartojimas“, „atliekos“, „labdara“, „parama“, „maisto pramonė“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Šiuo metu tvarka, kaip atiduoti labdarai ir (ar) paramai maisto produktus, tinkamus žmonėms vartoti, yra aprašyta ir veikianti. Deja, nemažai didžiųjų maisto tvarkytojų nebendrauja su labdaros ir (ar) paramos organizacijomis ir tinkamus žmonėms vartoti maisto produktus tiesiog išmeta. Teisės akto pakeitimas leistų pakeisti šią situaciją.

Teikia
Seimo nariai